

เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชื่อผู้เขียน: ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย

ชื่อบทความ: เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น

ที่มา: ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๖ (มีนาคม ๒๕๓๘) : ๑๓๑-๑๓๓

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น วาตโดย สันติ ติรอด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย

คำโบราณที่ว่า ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้นนั้น เป็นคำกล่าวที่จะไม่ผิดไปจากความเป็นจริงเลย หากนำมาใช้กับพระราชโอรสพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งประสูติและสืบเชื้อสายมาแต่เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น เพราะพระบรมวงศานุวงศ์ที่กล่าวถึงนี้ นอกจากจะทรงสืบทอดสายโลหิตแห่งความเฉลียวฉลาด มีพระปรีชาญาณล้ำเลิศจากสมเด็จพระบรมราชชนกแล้ว ทุกพระองค์ยังทรงมีสายเลือดแห่งความวิริยะอุตสาหะ และแนวคิดอันก้าวหน้ากว่ายุคสมัยจากมารดา ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเจ้าจอมมารดาที่มีความสามารถและมีคุณสมบัติพิเศษกว่าสตรีในยุคเดียวกัน

เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น หรือที่เรียกขานกันว่าเจ้าจอมมารดากลิ่นนั้น เป็นเจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสตรีที่สืบเชื้อสายมาจากขุนนางมอญ ซึ่งอพยพหนีภัยจากพม่าเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชราว พ.ศ. ๒๓๑๘ ครั้งนั้นมอญยังเป็นอาณาจักรที่อยู่ในอำนาจพม่า บรรพบุรุษเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นคือ พระยาแจ้ง ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเตริน มีความคับข้องใจจากการกดขี่ข่มเหงของพม่าตลอดมา จนครั้งที่สุด คือครั้งที่พระเจ้ามังระเกณท์คนมอญในบังคับบัญชาของพระยาแจ้ง ให้จัดเตรียมเสบียงอาหารสำหรับกองทัพพม่าที่จะยกมาตีกรุงธนบุรี ด้วยความคับแค้นใจพระยาแจ้งจึงถือโอกาสลี้ภัย หนีกำลังเข้าตีเมืองเมาะตะมะ แต่สู้กำลังกองทัพพม่าไม่ได้

ต้องพาครอบครัวและบริวารหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ถนนบุรี ตั้งแต่ปากเกร็ดถึงสามโคก

ชาวมอญกลุ่มนี้ได้แสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และผืนแผ่นดินไทย ด้วยการเป็นกำลังสำคัญในสงครามป้องกันราชอาณาจักรไทยทุกครั้งเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง พระยาแจ้งเป็นพระยามหาโยธารามัญญาธิบดีศรีพิชัยณรงค์ ที่จักรีมอญ ต้นสกุล คชเสนีย์ในปัจจุบัน

สืบมาจนถึงบุตรพระยาแจ้งคนหนึ่ง ชื่อทอเรียะ หรือ ทองขึ้น ดำเนินรอยตามบิดาจนได้ตำแหน่งพระยามหาโยธา ที่จักรีมอญ แทนบิดาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีส่วนร่วมในการปราบปรามข้าศึกศัตรูของชาติหลายครั้ง เช่น ครั้งปราบกบฏเจ้าอนุเวียงจันทน์ นอกจากนี้จะมีความสามารถด้านการศึกสงครามแล้ว พระยามหาโยธา (ทอเรียะ) ยังเป็นที่โปรดปรานว่าเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีปฏิภาณไหวพริบเป็นเลิศดังมีเรื่องเล่าสืบกันมาถึงปฏิภาณไหวพริบของพระยามหาโยธา (ทอเรียะ)ว่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปเผยแพร่โดยไม่ขออนุญาต

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เจ้าจอมมารดาช่อนกลิน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรัสสัพยอกเจ้าพระยามหาโยธา
ระหว่างเสด็จออกขุนนางว่า

“คำที่เขาพูดกันว่า ช่างอยู่กับจีน คีลอยู่กับไทย จังไรอยู่กับมอญนั้น จริงหรือไม่จริง
อย่างไร”

เจ้าพระยามหาโยธาได้ใช้ปฏิภาณไหวพริบทูลสนองตอบทันทีว่า

ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรัสสัพยอกเจ้าพระยามหาโยธา
ระหว่างเสด็จออกขุนนางว่า

“คำที่เขาพูดกันว่า ช่างอยู่กับจีน คีลอยู่กับไทย จังไรอยู่กับมอญนั้น จริงหรือไม่จริง
อย่างไร”

เจ้าพระยามหาโยธาได้ใช้ปฏิภาณไหวพริบทูลสนองตอบทันทีว่า

“ขอเดชะ ไม่ถูกพระพุทธเจ้าคะ คำที่ถูกคือ ช่างอยู่กับจีน คีลอยู่กับไทย จังไรอยู่กับ
พม่า ปัญญาอยู่กับมอญ พระพุทธเจ้าคะ

คำตอบของพระยามหาโยธาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงปฏิภาณไหวพริบอันว่องไว
เป็นที่พอพระราชหฤทัย เพิ่มพระเมตตายิ่งขึ้น

บุตรชายของเจ้าพระยามหาโยธาคนหนึ่งชื่อ จ้อย ถวายตัวเข้ารับราชการในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาดำรง
ราช-พลชั้นตรี ตำแหน่งเจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์ ได้ถวายธิดาชื่อช่อนกลิ่น หรือ กลิ่น เข้ารับ
ราชการในพระราชสำนักฝ่ายใน ตำแหน่งเจ้าจอม และได้เป็นเจ้าจอมมารดาพระองค์เจ้าชา
ยกฤษดาภินิหาร ซึ่งภายหลังโปรดสถาปนาเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวร
ฤทธิ์ ต้นราชสกุล กฤดากร อยุธยา

จากสายเลือดที่เต็มไปด้วยความอดทนวิริยะอุตสาหะ เฉลียวฉลาด และมีไหวพริบ
ปฏิภาณเป็นเลิศ ได้ถ่ายทอดมาสู่เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ เจ้าจอม
มารดาช่อนกลิ่นจึงเป็นสตรีที่เฉลียวฉลาด มีความคิดอ่านก้าวหน้า ใฝ่หาวิชาความรู้ ประกอบ
กับในสมัยนั้น พระบาท-สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราโชบาย ในอันที่จะ
พัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศ จึงทรงสนับสนุนการศึกษาหา
ความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ เริ่มด้วยการเรียนภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะในพระราชสำนักฝ่าย
ในนั้นทรงจ้างสตรีชาวอังกฤษชื่อนางแอนนา เลียวโนเวน มาเป็นผู้สอนนางแหennaได้
บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการเรียนภาษาอังกฤษของเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น ว่า

“เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นเป็นศิษย์ที่มีความขยันหมั่นเพียร และมาเรียนเสมอมิได้
ขาด ผิดกับพวกผู้หญิงอื่น ๆ ที่เรียนบ้างหยุดบ้าง”

ด้วยความวิริยะอุตสาหะเป็นผลให้เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นสามารถอ่านเขียนภาษา
อังกฤษได้อย่างแตกฉาน ถึงขั้นแปลนวนิยาย ภาษาอังกฤษเรื่อง Uncle Tom's Cabin
(กระท่อมน้อยของลุงทอม)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของมิสซิสซาเรียต บิชเชอร์สโตว์ ใต้นับว่าเป็นสตรีรุ่นแรกคนหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการเรียนภาษาอังกฤษ

คุณสมบัติพิเศษอีกประการหนึ่งนางแอนนากล่าวถึงเจ้าจอมมารดาชอนกลีน คือ เป็นผู้ที่มีจินตนาการอันกว้างไกล ซึ่งน่าจะเป็นเหตุให้เจ้าจอมมารดาชอนกลีนมีความคิดอ่านที่ก้าวหน้าล้ำยุคสมัย อย่างเช่นความคิดเรื่องการปลดปล่อยทาสให้เป็นอิสระเหมือนมิสซิสซาเรียต ผู้แต่งกระท่อมน้อยของลุงทอม และเจ้าจอมมารดาชอนกลีนก็ได้ปฏิบัติตามแนวคิดนั้น ด้วยการจ่ายเงินเดือนให้กับพวกทาสที่มารับใช้เดือนละ ๔ บาท รวมทั้งให้เสื้อผ้าและอาหารด้วย ซึ่งแนวคิดนี้ก็ยังคงทันสมัยอยู่จนปัจจุบัน

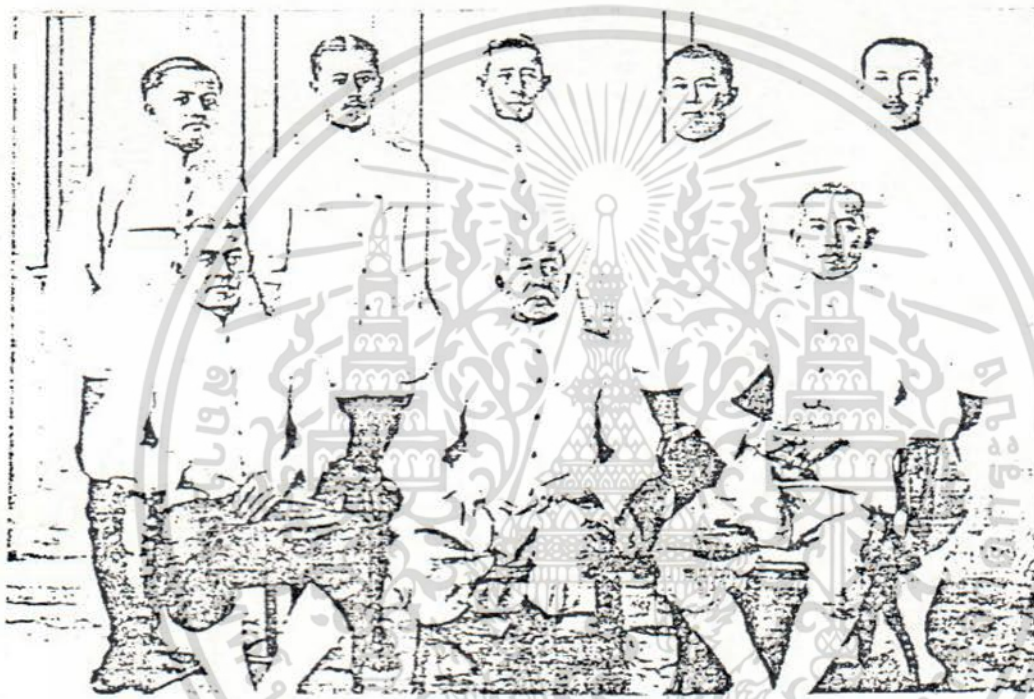
ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับความสนิทสนมหาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีต่อเจ้าจอมมารดาชอนกลีนคงมีแต่หลักฐานจากบันทึกของนางแอนนาที่กล่าวว่า เจ้าจอมมารดาชอนกลีนไม่มีใครจะเป็นที่โปรดปรานนัก ซึ่งน่าจะเป็นเพราะทรงระแวงญาติพี่น้องซึ่งมีเชื้อสายมอญว่าจะไม่ซื่อตรงจงรักภักดีต่อแผ่นดินไทย ถึงกับเคยลงโทษเจ้าจอมมารดาชอนกลีนเมื่อครั้งทูลขอให้แต่งตั้งพี่ชายเป็นเจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์แทนบิดาซึ่งเสียชีวิต

อย่างไรก็ตามหลักฐานที่ปรากฏเกี่ยวกับชีวิตของเจ้าจอมมารดาชอนกลีนก็คือ แม้จะเป็นสตรีที่มีความคิดอ่านก้าวหน้า แต่ก็ยังคงคุณสมบัติกุลสตรีพร้อมมูล โดยเฉพาะเป็นผู้มีความเมตตากรุณาสูง และมีจิตศรัทธามั่นคงในพระบรมพุทธานุภาพ ดังที่สมเด็จพระปรมหาราช-ราชานุภาพ ทรงเล่าเกี่ยวกับความเมตตาของเจ้าจอมมารดาชอนกลีนว่า

“เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ มารดาของข้าพเจ้าถึงอสัญกรรม วันหนึ่งกรมพระยานเรศวรรฤทธิ์ เสด็จมาเยี่ยมศพด้วยกันกับเจ้าจอมมารดาชอนกลีน เมื่อนั่งอยู่ด้วยกันที่หน้าศพ คุณจอมมารดาชอนกลีนเห็นข้าพเจ้าเศร้าโศก ท่านสงสารออกปากว่า เสด็จต้องเป็นกำพร้า ฉันจะรับเป็นแม่แทนแม่ช่อมจะโปรดหรือไม่ ข้าพเจ้าได้ฟังท่านแสดงความกรุณาเช่นนั้นจับใจ ก็กราบเรียนในทันทีว่า ดี ฉันขอเป็นลูกคุณแม่ต่อไป แต่วันนั้นมา คุณจอมมารดาชอนกลีน ท่านก็แสดงความเมตตาปราณีอุปการะข้าพเจ้าเหมือนเช่นเป็นบุตรของท่าน ฝ่ายข้าพเจ้าก็ปฏิบัติบูชาท่านเหมือนเช่นเป็นมารดา”

ในส่วนความศรัทธามั่นคงในพระบรมพุทธานุภาพของเจ้าจอมมารดาชอนกลีนนั้น นอกจากจะปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนอย่างเคร่งครัดแล้ว ยังมีจิตศรัทธาสละทรัพย์ส่วนตัวสร้างพระอารามขึ้นที่ตำบลทับยาว อำเภอลาดกระบัง ซึ่งเป็นถิ่นที่มีชาวมอญตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่มาก ชื่อว่า วัดสุทธาโกชน จากพระจริยวัตรอันงดงามของเจ้าจอมมารดาชอนกลีนที่แสดงออกให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวบ้านทับยาว ยามที่มาบำเพ็ญกุศล ณ พระอารามแห่งนี้ และเลยพักผ่อนที่เรือนพักซึ่งสร้างไว้บริเวณใกล้พระอาราม มีผลสืบเนื่องเชื่อมโยงไปสู่ความรู้สึกจงรักภักดีที่ชาวมอญมีต่อพระมหากษัตริย์และแผ่นดินไทย และยังเป็นส่วนสำคัญก่อให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีและความสงบสุขในท้องถิ่น ดังปรากฏหลักฐานคำบอกเล่าถึงความนิยมชมชื่นของชาวบ้านในท้องถิ่นที่มีต่อเจ้าจอมมารดาชอนกลีน ว่า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- แถวหน้า จากซ้ายไปขวา
1. พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากร
 2. พระบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ
 3. พระองค์เจ้าวรเดช

- แถวยืน จากซ้ายไปขวา
1. ม.จ. อธิเทพสรร
 2. ม.จ. เขจรจรัสฤทธิ
 3. ม.จ. สติพิพร
 4. ม.จ. เสรรฐศิริ
 5. ม.จ. อมรทัต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพจอมมารดาช่อนกลิน (แถวที่นั่งที่ 3 จากซ้าย) ทรงฉายร่วมกับพระราชโอรสและพระราชนัดดา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“เจ้าจอมมารดากลิ่น จะแปรสถานมาพักยังตำหนักที่ท่านสร้างไว้ใกล้วัดสุทธา โภชน์ ต้องมารถไฟมาลงเรือที่สถานีรถไฟหัวตะเข้ แล้วลงเรืออีกต่อหนึ่งแล้วล่องมาตามลำ คลองประเวศ แยกเข้าคลองลำปาทิว ท่านสร้างเรือมาดลำใหญ่ขนาด ๖ แจว ปูแผ่นทอง เหลืองตลอดทั้งลำไว้สำหรับเป็นพาหนะ ในคราวแปรสถานที่มาพำนักที่ตำหนัก มีพวก บริวารตามมาเยอะ ผู้คนไปรับท่านที่สถานีรถไฟเป็นที่สนุกสนาน ท่านเมตตาจัดอาหารเลี้ยง ดู และผ้าขาวม้าให้คนละผืนสองผืนเป็นรางวัลน้ำใจทั่วทุกคน เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นเป็นที่ เคารพของชาวรามัญในละแวกนั้นมาก”

หลักฐานที่แสดงถึงความเคารพที่ชาวบ้านแถบนั้นมีต่อเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น จากปากคำของชาวบ้านเล่าว่า เมื่อท่านถึงแก่อสัญกรรมแล้ว ทุกครั้งที่มีการทอดกฐิน ณ พระอารามนี้ชาวบ้านจะนำเสลี่ยงอัญเชิญรูปจำลองเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นไปตั้งประดิษฐาน บนแท่นบูชาเพื่อรำลึกถึงท่านทุกครั้ง

คุณสมบัติเด่นของเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นที่สืบทอดมาสู่ผู้สืบสายโลหิตต่อมา คือ **ความคิดอ่านที่ก้าวหน้าล้ำยุค** แต่เต็มไปด้วยสำนึกที่จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์และผืนแผ่นดินไทย ดังเช่นพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ซึ่งถ้าจะเปรียบเป็นลูกไม้ก็ต้องกล่าวว่าเป็นลูกไม้ที่หล่นอยู่ใต้ต้นอย่างแท้จริง นับแต่ทรงพระเยาว์ ทรงสนพระทัยในการศึกษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ทรงมีพระปรีชา สามารถกว่าพระราชมารุ่นเดียวกัน ถึงกับทรงสามารถเป็นล่ามให้เจ้าพี่เจ้าน้องรุ่นเดียวกัน ในการเรียนภาษาอังกฤษ และเมื่อทรงเจริญพระชันษา ก็ทรงแสดงความคิดก้าวหน้าให้เป็นที่ ประจักษ์ ด้วยการเป็นผู้นำในการทำหนังสือกราบบังคมทูลให้แก่ไชยระบบการปกครองประเทศ ให้ทันสมัย นับเป็นแนวคิดที่ล้ำยุคที่สุดในสมัยนั้น

เมื่อรุ่นพระราชนัดดา อันถือว่ายังเป็นสายโลหิตที่เข้มข้นนั้นก็ยังมีลักษณะลูกไม้หล่น ไม้ไกลตันเช่นเดียวกัน ได้แก่ พระองค์เจ้าบรมเดช กฤดากร ทรงเป็นเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ใน รัช-สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะทรงมีความคิดอ่านที่ก้าวหน้าทันสมัยแล้ว ยังมีความกล้าหาญและจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์อย่างแน่วแน่นแท้ จนถึงแก่อ ยอมเอาชีวิตเข้าแลก โดยคิดการปฏิรูปบัลลังก์จากคณะราษฎร เพื่อถวายคืนแด่พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้งที่เรียกว่า กบฏบวรเดช พระราชนัดดาอีกพระองค์หนึ่งซึ่งทรงมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดี ในฐานะที่ทรงเป็นพระวงศานุวงศ์ที่ทรงมีพระราชดำริก้าวหน้าโดยทรง เป็นผู้ริเริ่มการเกษตรแผนใหม่ พระดำริและความสามารถของท่านเป็นที่ยอมรับจากทั้งชาว ไทยและชาวต่างประเทศ ทรงได้รับรางวัลเม็กไซไซ สาขาบริการสาธารณะ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ พระเกียรติคุณที่มูลนิธิเม็กไซไซได้กล่าวสุดดีคือ “ทรงเป็นพระบิดาของการเกษตร แผนใหม่ ทรงใช้เวลาเกือบครึ่งศตวรรษบุกเบิกทดลองและศึกษาความก้าวหน้าด้านการ เกษตรแผนใหม่” พระราชนัดดาพระองค์นี้คือ หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แม้เจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นจะถึงแก่อสัญกรรมไปเกือบ ๗๐ ปีแล้ว แต่สกุล
กฤดากร ซึ่งสืบเชื้อสายแห่งคุณสมบัตินี้โดดเด่น และได้คงคุณสมบัตินี้ไว้จนปัจจุบัน
เชื่อมโยงให้ได้รำลึกถึงนามเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่นตลอดไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้